

**SEEMNETE TURUSTAMISE JA
VAHETAMISE SEADUSLIKUD VÖIMALUSED
BALTI RIIKIDES JA TAANIS
SEEMNESÄILITAJATE VAATEVINKLIST**

SISUKORD

1. Sissejuhatus	1
2. Intensiivsordid ja pärandisordid	2
3. EL seemneseadusandluse kohaldamine Taanis ja Baltimaades	3
• Eesti	5
• Läti	6
• Leedu	7
• Taani	8
4. Jätksuutlikuma tuleviku suunas	11
Sertifitseeritavate köögiljakultuuride loetelu	12

1 SISSEJUHATUS

Erinevad taimed, nende vormid ja sordid on Inimkonda saatnud pikka aega. Põllu- ja aiapidajad on oma kasvatatud taimede seemneid vahetanud põllumajanduse algusaegadest alates. Seemned on inimeste jaoks sama vajalikud nagu õhk, vesi ja toit ning nad peavad olema kõikidele soovijatele kättesaadavad. Kasvatatavate aia- ja põllukultuuride mitmekesine valik tagab ühest küljest jätkusuutliku arengu ja toidu julgeoleku, kuid erinevatel taimedel on oluline osa täita ka meie ajaloos, toidu- ja kodukultuuris ning kultuuris laiemalt. Kõige selle tõttu on ka pärandsortide säilitamine ja kaitsmine vajalik.

Selleks, et kohalike kultuurtaimede mitmekesisust hoida, peab aiapidajate jaoks olema selge, mida seemnete kasvatamist ja turustamist reguleeriv seadusandlus lubab või keelab. Mõnedes EL maades on registreerimata sortide seemnete turustamine täielikult keelatud. Teisal, näiteks Taanis, on seemnete müümine ja vahetamine mitteäriks kasutamiseks lubatud. Taanis on sellise olukorrani jõutud tänu seemnesäilitajate organisatsiooni pikaajalisele tööle ja seda võiks võtta heaks eeskujuks teisteski riikides.

Taani ja Baltimaade seemnesäilitajad osalesid rahvusvahelises koostööprojekti „Growing Seed Savers: Baltic-Nordic Seed Savers' Education Innovation“. Selle eesmärk oli tõsta aiapidajate teadlikkust pärandtaimedest, julgustada neid kasvatama oma pärandsortide seemneid ja seeläbi aiakultuuride mitmekesisust alles hoidma. Projekti käigus said kõigi nelja riigi seemnesäilitajad innustust üksteise kogemustest. Ühiselt koostati koolituskava, selle alusel viidi läbi seemnesäilitajate koolitusi ning korraldati välitöid pärandtaimede leidmiseks. Igas Balti riigis korraldati seemneseadusandlust selgitav seminar, kuhu kaasati ka seemneseaduste järgimise eest vastutavad võimuesindajad. Projekti tegevuste kohta annab täpsema ülevaate veebileht <https://growingseedsavers.org/>

Käesolev dokument on koostatud projekti „Growing Seed Savers“ (NPAD2018/10122) raames ja annab ülevaate Balti riikide ja Taani seemneseadusandlusest.

2 INTENSIIVSORDID JA PÄRANDSORDID

1950.-60. aastatel algas põllumajandusliku suurtootmise võidukäik. Kasutusele võeti võimas fossiilsel kütusel töötav põllumajandustehnika, mineraalväetised ja keemilised taimekaitsevahendid. Sordiaretuses pöörati üha suuremat tähelepanu intensiivsortide aretamisele. Tootmise tootlikkus kasvas, maatöö ei olnud enam nii kontimurdev ja aina vähem inimesi leidis rakendust põllumajandussektoris. Siiski olid tööstuslikul põllumajandustootmisel ka oma halvad küljed. See tõi kaasa põllumajanduskultuuride mitmekesisuse vähenemise ning lisaks veel mullaelustiku vaesumise ja muldade loomuliku viljakuse vähenemise, veekogude saastumise jm keskkonnaprobleemid.

Suurtootmise tingimustes vajatakse teistsuguste omadustega taimesorte. Majanduslikult on kasulikum kasvatada ühtlaselt valmivaid ja kõrgele väetisefoonile saagikuse suure tõusuga reageerivaid intensiivsorte, mida on lihtne mehhaniseeritult koristada. Vanad pärandsordid ei sobi tööstuslikuks toomiseks. Neil on küll enamasti parem maitse, kuid saak ei ole nii ühtlane, kaubanduslikult atraktiivne, transpordikindel ja jääb ka rohke väetamise korral madalamaks kui tänapäevaste sortide saak. Intensiivsortide laialdane levik on tekitanud olukorra, kus aina vähem harrastusaednikke kasvatab ise oma taimede seemneid ja see on viinud ka koduaedades kohalike ja pärandsortide hulga vähenemiseni.

Tööstusliku põllumajanduse osatähtsuse kasvamisel on ajapikku muutunud ka põllumajanduslikku tootmist reguleeriv seadusandlus. Tagamaks eeskätt suurtootjate õigusi on Euroopa Liidus seemnete turustamiseks kehtestatud täpsed ettekirjutused. „Taimede paljundamise ja sordikaitse seaduse“ (TPSKS) järgi peab sort olema eristatav, ühtlik ja püsiv ning turustada tohib ainult registreeritud ja sordilehele kantud sortide seemneid. Koduaedades kasvatatavad pärandsordid ei vasta nendele tingimustele ja nende seemneid selle seaduse järgi turustada ei tohi.

3 EL SEEMNESEADUSANDLUSE KOHALDAMINE TAANIS JA BALTIMAADES

Euroliidu seemneseadusandlus koosneb 15 aeg-ajalt uuendatavast direktiivist ja määrusest. Neis tuuakse välja peamised eesmärgid, milleni liikmesriigid peavad jõudma. Erinevalt määrustest, mida tuleb täpselt järgida, ei esita direktiivid rangeid ettekirjutusi eesmärkide saavutamiseks kasutatavate abinõude osas, jättes sedasi liikmesriikidele teatava tõlgendamisvabaduse.

Taimse paljundusmaterjali turustamist reguleerivates direktiivides on määratud, milliste kultuuride seemneid tohib müüa, kes ja millistel tingimustel võib seda teha. Seadusandlus võimaldab nõ tavaliste sortide kõrval registreerida ja sordilehele kanda ka säilitussorte. Need on kohalike oludega hästi kohanenud sordid, mida on pikka aega kasvatatud ja millel on geneetiline või kultuuriline väärtus. Registreeritud säilitussortide turustamine on geneetiliste ressursside säilitamise eesmärgil lubatud .

Hetkel on Euroopa Liidus käsil mahepõllumajanduse määruse ((EL) 2018/848) muutmine. Uus määrus jõustub 2021. aastal ja selles lubatakse sordilehte kanda ka mahepõllumajanduslikku heterogeenset paljundusmaterjali. Tegemist on paljundusmaterjaliga, mis on geneetiliselt ja fenotüübiliselt mitmekesine nii et kõnealust taimerühma esindab materjal tervikuna ja mitte väike arv üksusi. Seega ei vasta selline taimmaterjal TPSKSs toodud sordi kriteeriumidele. Muudetud mahepõllumajanduse määruse kohaselt tohib mahetootmises 2021. aastast alates mahepõllumajanduslikku heterogeenset paljundusmaterjali turustada ilma et oleks vaja täita sordi registreerimise nõudeid. Heterogeense paljundusmaterjali alla saab liigitada ka pärandsordid, rahvaselektsioonisordid, maasordid ja populatsioonid. Sellise paljundusmaterjali turustamise võimaldamine aitab kaasa selle levikule ning suurendab aia- ja põllukultuuride geneetilist mitmekesisust. Hetkel ei ole veel otsustatud, kuidas määrusemuudatust praktikas rakendada hakatakse.

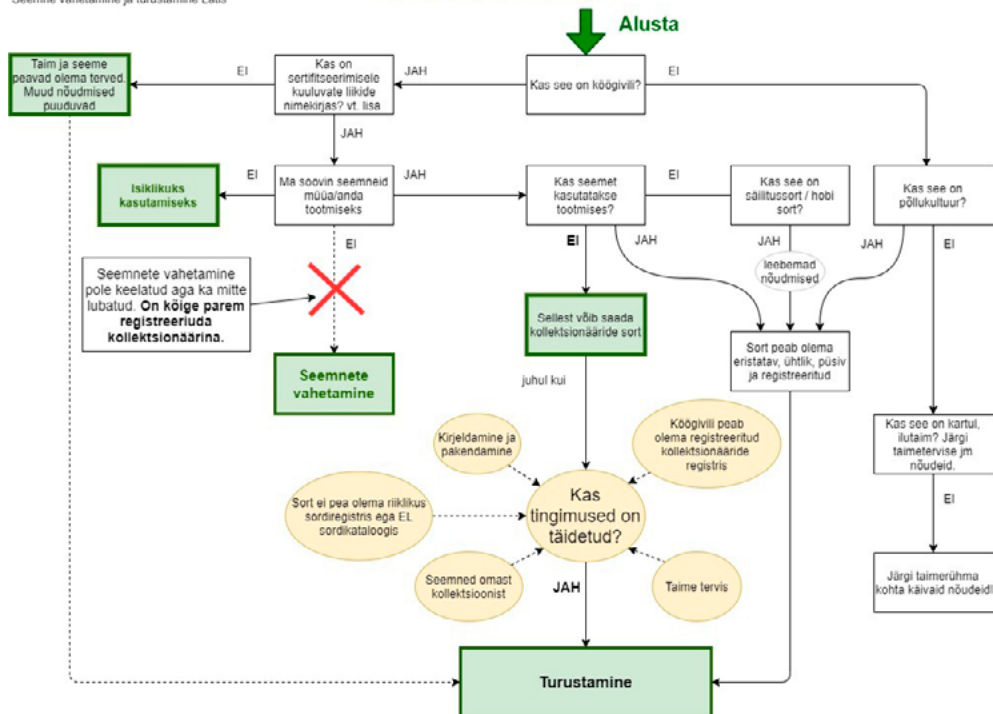

Läti

Lätis reguleerib seemnete turustamist Seemnete ringluse seadus (Law on Seed Circulation). Seemne seaduse rakendamisele aitavad kaasa 20 valitsuse määrust. Harrastusaednike vahel mitteäriatel eesmärkidel toimuv seemnete vahetus on vaikimisi lubatud, kuid ei ole veel seaduses kinnitatud. 2012. aastal süüdistati ühte väikest puukooli registreerimata seemnete müügi tõttu seaduserikkumises ja see juhtum tõi probleemi laiemal avalikkuse ette. Arutelude tulemusel defineeriti Läti seemnete ringluse seaduses kollektsionäärisort. Köögiviljade sorte koguvad ja neid kasvatavad kollektsionäärid peavad ennast igal aastal registreerima Taimekaitseteenistuses ja võivad seejärel turustada oma kollektsioonis kasvavate sortide ehk kollektsionäärisortide seemneid.

Ma soovin müüa või vahetada oma aias kasvanud taimede seemneid. Mida ma pean teadma, et minu tegevus ei satuks vastuollu seadusandlusega?

Seemne vahetamine ja turustamine Lätis

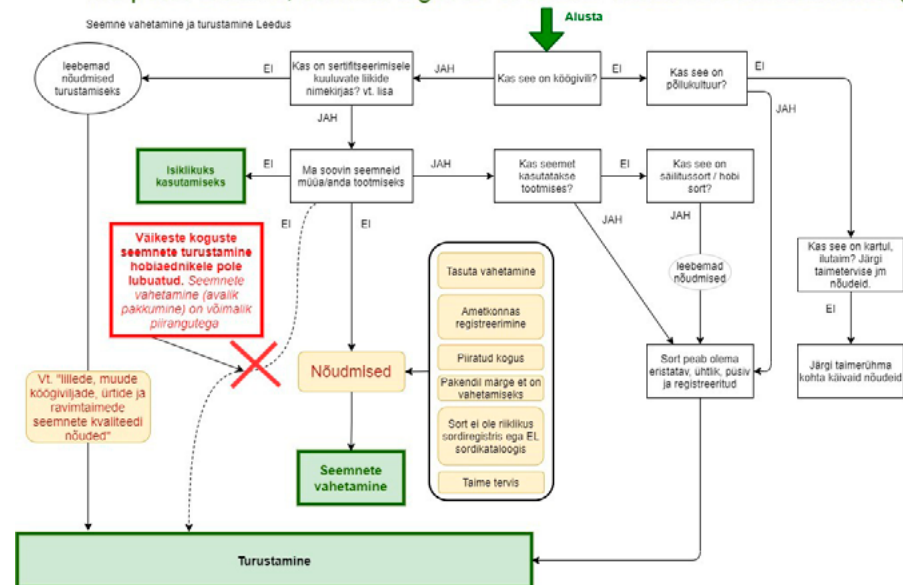

Leedu

2019. aastast on Leedu isiklikuks otstarbeks lubatud seemneid vahetada. Enne seda oli nii seemnete müümine kui vahetamine seadusega keelatud. Nüüd on seemnesäilitajate ja riiklike institutsioonide koostöös astunud esimesed sammud pärandkultuuride säilitamiseks. Seemnesäilitajad võivad omavahel seemneid vahetada, kuid seda saab teha teatud tingimustel: seemnete kasvataja peab ennast registreerima ning koostama sortide ja seemnekoguste nimekirjad. Koguste ja sildistamise osas tuleb järgida teatud ettekirjutusi.

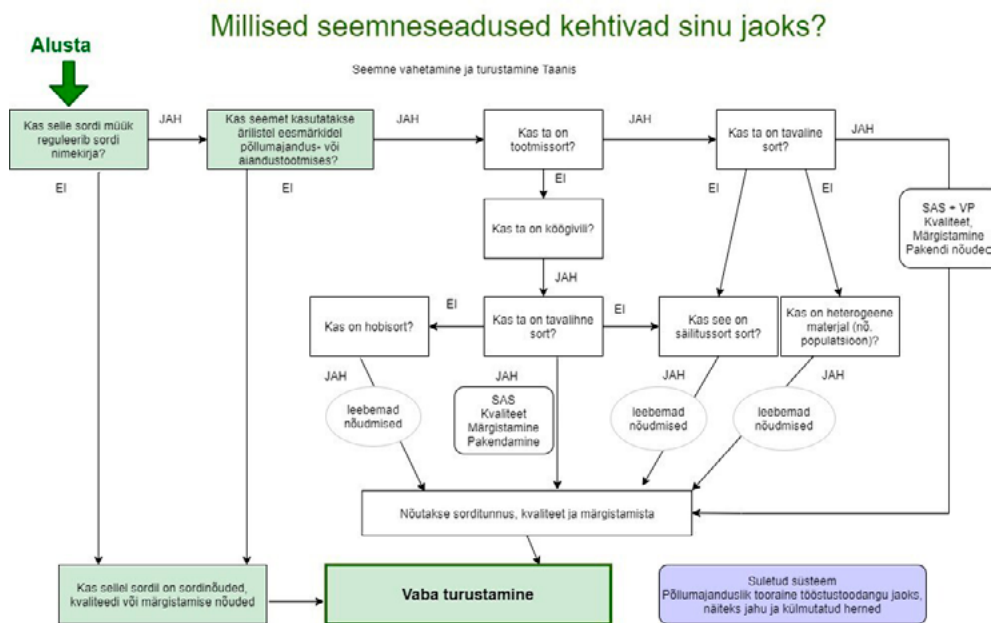
Ma soovin müüa või vahetada oma aias kasvanud taimede seemneid. Mida ma pean teadma, et minu tegevus ei satuks vastuollu seadusandlusega?

Seemne vahetamine ja turustamine Leedus

Taani

Taanis turustasid ja vahetasid hobiaednikud seemneid juba ammu, kuid alles 2015. aastal viidi seadusandlusesse sisse muudatused, mis tegid selle tegevuse seaduslikuks. Registreerimata sortide seemnete müük ja tasuta vahetamine on nüüd lubatud juhul, kui seemneid lähevad harrastusaednikele nende isiklikuks kasutamiseks. Registreerimata sortide seemnete müümine või tasuta andmine ärilisteks eesmärkideks ehk tootmisaedades või põldudel kasvatamiseks ei ole lubatud. Samuti võivad põllumajandus- ja aiandusettevõtted müüa või anda registreerimata sortide seemneid harrastusaednikele koduaedades kasvatamiseks. Seemnete kogused ei ole piiratud. Peale selle võib väikeseid koguseid registreerimata sortide seemneid müüa ka ettevõtetele katsete läbiviimiseks ning neid on lubatud anda tootjatele kasvatamiseks suletud tootmisahelas.

Seemnete vahetamise ja turustamise võimaluste võrdlus

Taani, Eesti, Läti ja Leedu riiklik seadusandlus tõlgendab seemnete vahetamist ja turustamist reguleerivaid direktiive erinevalt. Registreerimata sortide seemnete vahetamine on lubatud Taanis ja Leedus. Eestis on see selgelt keelatud ja Lätis on olukord kahetine (vt. tabel 1). Registreerimata sortide seemnete müümine on keelatud Eesti ja Leedus, Taanis ja Lätis aga lubatud (vt tabel 2).

Tabel 1.

KÜSIMUSJAH.	TAANI	EESTI	LÄTI	LÄTI
Kas registreerimata sortide seemnete vahetamine on lubatud?	JAH. Seemneid võib vahetada kui neid kasutatakse isiklikuks otstarbeks	Ei. Ka seemneta tasuta äraandmist käsitletakse turustamisena. Registreerimata sortide seemnete turustamine ei ole lubatud.	Segane olukord. Registreeritud seemnete kasutamisel ärilistel eesmärkidel käsitletakse turustamisena nii seemnete müüki kui vahetamist. See jätab mitteärilistel eesmärkidel või registreerimata sortide seemnete vahetamiseks ja müügiks teatavad võimalused. Seemnete vahetamine pole otseselt lubatud aga samas pole ka keelatud. Hetkel on seemnete vahetamine aednike vahel lubatud.	JAH. 2019.a. jaanuarist alates on teatud tingimustel lubatud vahetada köögiviljade seemneid.
Millised seemned? Tingimused, piirangud.	Nii aedviljad kui põllukultuurid. Seemneid ei tohi kasutada ärilistel eesmärkidel ehk tootmisettevõtetes kasvatamiseks.	-	-	Ainult köögiviljade seemned. Seemnete vahetaja peab ennast igal aastal registreerima ja esitama seemnete nimekirja koos kogustega. Kogused on limiteeritud. Pakendil peab olema märged „seemnete vahetuseks“.

Tabel 2.

KÜSIMUS	TAANI	EESTI	LÄTI	LEEDU
Kas registreerimata sortide seemnete turustamine on lubatud?	JAH. Seemneid võib müüa kui neid kasutatakse isiklikuks otstarbeks. Tootmisettevõtetele võib müüa katsete läbiviimiseks.	EI	JAH. Müüa võib vaid köögiviljade seemneid.	EI
Kes võib müüa? Milliseid seemneid?	Igaüks ja kõiki seemneid.	–	Köögiviljakultuuride kollektsionäär võib müüa ainult oma kogus kasvanud sortide seemneid.	–
Tingimused, piirangud	Seemneid ei tohi kasutada ärilistel eesmärkidel ehk tootmisettevõtetes kasvatamiseks. Kogus ei ole piiratud.	–	Kollektsionäär peab olema registreeritud. Pakendil peab olema märgitud liik, mitteametlik sordinimi, kogus, kollektsionääri nimi, kasvatamise aasta ja märged „kollektsionäärisort“.	–
Täiendavad nõuded	Kõigi osapoolte ühised nõuded: <ul style="list-style-type: none"> •Taimmaterjal peab olema terve, et vältida taimehaiguste ja –kahjurite levitamist. •Hobiaednikud ei tohi müüa sortide seemneid, mis on riiklikus sordiregistris või EL-i sordikataloogis. 			

Väheste intensiivsortide laialdane levik on viinud kultuurtaimede mitmekesisuse kadumiseni. ÜRO Toidu- ja Põllumajanduse Organisatsiooni FAO andmetel oleme 20. sajandi jooksul kaotanud 75 % aia- ja põllukultuuride geneetilise mitmekesisusest. Paljudest sortidest on alles vaid mälestus ja suur osa on koos endiste põlvete lahkumisega aedadest täielikult kadunud. Senini allesolevad pärandsordid on geenide varaaht, mille rikkusi saab kasutada tuleviku sordiaretuses. See varandus tagab võimalike keskkonna- ja kliimamuutuste korral jätkuvalt vilja- ja aiasaaduste saagi ning suurendab toidujulgeolekut. Parim viis pärandsorte alles hoida on neid kasvatades, milleks peab omakorda olema tagatud nende seemnete kättesaadavus.

Kohalikke ja pärandsorte tuleb alles hoida ja omavahel jagada. Selleks tuleb suurendada aiapidajate teadlikkust ja innustada neid ise seemneid kasvatama ja sedasi sorte säilitama. Mida rohkem aiapidajaid pärandsorte kasvatavad, seda kindlamini on nad hoitud. On väga vajalik, et pärandtaimede geneetilise ressursi säilimist toetab ka seadusandlus ning koduaedades oma otstarbeks kasvatatavate, kuid registreerimata sortide seemnete turustamine ja vahetamine oleks lubatud. Kultuurtaimede mitmekesisus ei tohiks takerduda bürokraatia kammitssaisse, vaid see peaks saama seadust rikkumata vabalt levida ja laieneda.

SERTIFITSEERITAVATE KÖÖGILJAKULTUURIDE LOETELU

1.	<i>Allium cepa</i> L.	harilik sibul; pesasibul
2.	<i>Allium cepa</i> L.var.	pesasibul
3.	<i>Allium cepa</i> L.var. <i>Cepa</i>	harilik sibul, värtensibul
4.	<i>Allium fistulosum</i> L.	talisibul
5.	<i>Allium porrum</i> L.	porrulauk
6.	<i>Allium sativum</i> L.	küüslauk
7.	<i>Allium schoenoprasum</i> L.	murulauk
8.	<i>Anthriscus cerefolium</i> (L.) Hoffm.	aed-harakputk
9.	<i>Apium graveolens</i> L.	seller, juurseller
10.	<i>Asparagus officinalis</i> L.	spargel
11.	<i>Beta vulgaris</i> L.	punapeet, sealhulgas peet Cheltenham, lehtpeet, suhkru- ja söödapeet
12.	<i>Brassica oleracea</i> L.	roheline spargelkapsas, lillkapsas, kähar lehtkapsas, rooskapsas, kähar peakapsas, valge peakapsas, punane peakapsas, nuikapsas
13.	<i>Brassica rapa</i> L.	pekingi lehtnaeris, naeris
14.	<i>Capsicum annuum</i> L.	harilik paprika
15.	<i>Cichorium endivia</i> L.	kähar endiiviasigur, sile endiiviasigur e eskariool
16.	<i>Cichorium intybus</i> L.	salatsigur, punasigur või itaalia sigur, tööstuslik sigur
17.	<i>Citrullus lanatus</i>	harilik arbuus
18.	<i>Cucumis melo</i> L.	melon
19.	<i>Cucumis sativus</i> L.	harilik kurk, kornišon
20.	<i>Cucurbita maxima</i> Duchesne	suureviljaline kõrvits
21.	<i>Cucurbita pepo</i> L.	harilik kõrvits
22.	<i>Cynara cardunculus</i> L.	harilik artišokk, hispaania artišokk e kardi
23.	<i>Daucus carota</i> L.	aedporgand
24.	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	harilik apteegitill

25.	<i>Lactuca sativa</i> L.	aedsalat
26.	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) Nyman ex A. W. Hill	aedpetersell
27.	<i>Phaseolus coccineus</i> L.	õisuba
28.	<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	põõsasuba, lattuba
29.	<i>Pisum sativum</i> L. (partim)	kortsteraline hernes, siledateraline hernes, suhkruhernes
30.	<i>Raphanus sativus</i> L.	redis, must rõigas
31.	<i>Rheum rhabarbarum</i> L.	kurdlehine rabarber
32.	<i>Scorzonera hispanica</i> L.	aed-mustjuur
33.	<i>Solanum lycopersicum</i> L.	harilik tomat
34.	<i>Solanum melongena</i> L.	baklažaan
35.	<i>Spinacia oleracea</i> L.	aedspinat
36.	<i>Valerianella locusta</i> (L.) Laterr.	põldkännak
37.	<i>Vicia faba</i> L. (partim)	põlduba
38.	<i>Zea mays</i> L. (partim)	suhkrumais, lõhenev mais.

**GROWING
SEED SAVERS**

Nordplus

